

ترجمه شعر معاصر فارسی به انگلیسی^۱

پروین لؤلویی

ترجمه مصطفی حسینی

شعر معاصر فارسی نخستین بار در یکی از مجلدات مجله زندگانی و ادبیات، ویژه‌نامه ایران، در ۱۹۴۹ به خوانندگان انگلیسی‌زبان معرفی شد. از آن زمان به بعد، نشریه‌هایی مانند کیهان بین‌المللی ادبیات، مطالعات ایرانی، مجله ادبی و ادبیات جهان امروز نقش چشمگیری در انتشار ترجمه شعر معاصر فارسی داشته‌اند. تعداد اندکی از شاعران خوش اقبال که گزیده‌ای از آثارشان در مجلدهای مستقل ترجمه شده شاعرانی بوده‌اند که از انقلاب ۵۷ به بعد در غرب زیسته‌اند. این شاعران که بیشتر تحصیل کرده غرب‌اند غالباً آثار خود یا آثار شاعران دیگر را به انگلیسی ترجمه کرده‌اند. مشکل بخش اعظم این اشعار این است که به صورتی چهل تکه و نامنسجم به زبان انگلیسی ترجمه شده‌اند. برخی از برجسته‌ترین شاعران این دوره، مانند نیما، بنیانگذار شعر نو، شاملو و اخوان ثالث، به ناحق، از ترجمه شدن به انگلیسی و دست یافتن به شهرت باز مانده‌اند.

در طی جنگ جهانی دوم (۱۹۳۹-۱۹۴۵) بود که شعر فارسی بنیادی‌ترین تغییراتش را پشت سر گذاشت. آشوب‌های اجتماعی و اقتصادی سال‌های جنگ مستلزم بیان شاعرانه آزادانه‌تر نسبت به مبانی سفت و سخت مرسوم شعر کلاسیک فارسی بود. شاعران ایرانی که به شدت تحت تأثیر شاعران ایماژیست و سمبولیست غرب بودند، سرانجام خود را از حصار سنت هزارساله خلاص کردند. از آن زمان به بعد شعر نو پیوسته در حال رشد، گسترش و کمال بوده است. شاعر معاصر ایرانی، طبق معمول، بیشتر دغدغه مضمون را داشته است تا قالب. آشفتگی‌های اجتماعی و سیاسی دغدغه و درد مشترک شاعران بوده است. اما این بدان معنا نیست که شاعران کاملاً معیارهای کلاسیک را رها کرده‌اند. درست است که از قیود قوالب سنتی، و از یکنواختی مضمون — ویژگی اصلی شعر کلاسیک — رها شده‌اند، اما شور، هیجان، عاطفه، احساس و لحن تأمل‌آمیز همچنان ویژگی بارز بسیاری از شاعران برجسته معاصر است. عناصر قالب‌های کلاسیک در پاره‌ای از اشعار معاصر نیز وجود دارد و شاعران هم در قالب غزل و هم در قالب مثنوی اشعاری سروده‌اند. در سال‌های اخیر بُعد دیگری به چشم‌انداز متنوع شعر فارسی افزوده شده است. از ۱۹۷۹، شاعران غربت‌نشین که شمار آنها پیوسته در فزونی بوده است اشعاری اندوهبار و تأثرانگیز سروده‌اند. این «شعر غربت» اگرچه

گاهی به زبان اصلی (یعنی فارسی) منتشر نمی‌شود، اما به دنیای انگلیسی زبان راه یافته است. برجسته‌ترین شاعر زن و کسی که بیش از همه اشعارش ترجمه شده فروغ فرخزاد (۱۳۴۵-۱۳۱۳) است. اشعار او را در کتاب‌هایی مانند زنان مسلمان خاورمیانه سخن می‌گویند^۲ (۱۹۷۷) و صدایی دیگر: شعر زنان قرن بیستم^۳ (۱۹۷۶) آورده‌اند. مجموعه حسن جوادی و سوزان سالی (۱۹۸۱) شامل تمام اشعار یکی از دفاتر شعری او، ایمان بیاوریم به آغاز فصل سرد، نوزده شعر از مجموعه تولدی دیگر و نه شعر از اشعار سه دفتر آغازین فروغ به علاوه قسمت‌هایی از نامه‌ها و مصاحبه‌های اوست. این کتاب همچنین شامل مقاله‌های آگاهی‌بخش و مفیدی درباره دو قطعه از اشعار اوست: «تولد دیگر»، و «فتح باغ». ترجمه‌ها تحت‌اللفظی و دقیق‌اند. از آنجاکه مترجمان برای بازآفرینی قالب اشعار تلاشی نکرده‌اند؛ طنین تغزلی شورانگیز شعر تا حد زیادی از دست رفته است، هرچند اندیشه درون‌گرایانه و چندساحتی شاعر کاملاً منتقل شده است. اثر مشترک جاشا کسلر و امین بنانی - عروس افاقیا: گزیده اشعار فروغ فرخزاد (۱۹۸۲) - شامل سی و پنج قطعه شعر از تولدی دیگر به اضافه نه شعر از دفاتر آغازین و هفت شعری است که پس از مرگ فروغ منتشر شده است. معادل‌های انگلیسی این ترجمه که حاصل همکاری محقق ایرانی و شاعری انگلیسی است بسیار دقیق و روشن است. مترجمان فرم‌های شاعرانه متن اصلی را پیش چشم داشته‌اند، خاصه جاهایی که عناصری از فرم‌های کلاسیک وجود دارد. این ترجمه که به شاعر تقدیم شده از ترجمه جوادی و سالی به مراتب بهتر است و موسیقی متن اصلی و پیچیدگی‌های اندیشه موجود در اشعار را بیشتر و بهتر منتقل می‌کند.

شعر اسماعیل خوبی، شاعر- فیلسوف، بیشتر بیانگر اندیشه‌های اوست. او نیز انواع قالب‌های کلاسیک را به خدمت می‌گیرد. تنها مجلدی از اشعار خوبی، ترجمه احمد کریمی حکاک و مایکل بی‌رد (۱۹۹۵)، که به انگلیسی موجود است گزینش خوبی از آثار او عرضه می‌کند، از جمله برخی از اشعار تأثرانگیزی که بعد از ۱۹۸۴ در غربت سروده شده‌اند. ترجمه‌ها فاخر و دقیق‌اند. مترجمان می‌کوشند پژواکی از فرم متن اصلی، البته بدون ارائه قافیه آن‌ها، عرضه کنند.

نادر نادرپور، شاعری ایماژیست و پرکار است. ترجمه تحت‌اللفظی مایکل هیلمن (۱۹۸۸) بخش بزرگی از سروده‌های قدیم و جدید او را دربرمی‌گیرد. نادرپور از قالب‌های کلاسیک، به ویژه رباعیات پیوسته، به کرات استفاده می‌کند. ترجمه هیلمن ضمن تقلید قافیه و رعایت دقت و امانتداری، به ندرت صبغه تغزلی شعر نادرپور را منتقل می‌کند.

شعر معاصر فارسی، غنای عرفانی خود را وامدار سپهری (۱۳۰۶-۱۳۵۹) است. سپهری

که او را «صوفی راستین»^۴ خوانده‌اند، فلسفه تصوف را با الفاظ و عبارات و قالب‌های معاصر به خدمت می‌گیرد. صور خیال این شاعر نقاش روشن است. او تحت تأثیر عمیق طبیعت و محیط اطرافش است. زبانش ساده است اما اغلب از گویش بومی زادگاهش کاشان استفاده می‌کند. این بعد شعر او ترجمه خوب دیوید مارتین (۱۹۸۸) را کم‌رنگ ساخته است. گزینش دوزبانۀ مارتین شامل دفتر حجم سبز (۱۳۴۶) سپهری، و بهترین شعر او، صدای پای آب، است. ترجمه مارتین را، گذشته از پاره‌ای سهوها و لغزش‌ها، می‌توان با آسودگی خاطر به خوانندگان توصیه کرد؛ چرا که بخش اعظم حالت تغزلی متن اصلی به زبانی روشن و گیرا بازگردان شده است.

به جز فروغ فرخزاد، شاداب وجدی، تنها زن شاعری است که اشعارش در مجلدی مستقل به انگلیسی ترجمه شده است. تصاویر روشن شعر او صحنه‌های دور از دسترس زادگاهش را در یادها بیدار می‌کند، و طرز بیان و زبانش سبک تغزلی و سنتی شعر کلاسیک فارسی را بازمی‌نمایاند. لطف‌علی خنجی (۱۹۸۹) ۵۵ قطعه از اشعار او را به انگلیسی روشن و امانتدار ترجمه کرده است. متن اصلی دو شعر آخر در صفحات روبه‌رو نیز چاپ شده است.

گلچین‌ها شاید بهترین قالب باشند؛ چراکه طیف گسترده‌ای از شعر معاصر فارسی را به خوانندگان انگلیسی عرضه می‌کنند. گلچین آ. ج. آربری (۱۹۴۹) بسیار محدود است. وی در کتابش هشت قطعه شعر از شاعران کلاسیک فارسی نیز گنجانده است. با این همه، ترجمه او روان، سلیس و دقیق است. مجموعه‌ای (۱۹۷۶) که مایکل هیلمن ترتیب داده شامل اشعاری از پنج تن از مشهورترین شاعران معاصر به قلم مترجمان مختلف است که کیفیت آنها یکسان نیست. اما، ترجمه‌ها دقیق و خوشخوان است.

اولین گلچین کامل شعر فارسی به انگلیسی گلچینی بود که به همت احمد کریمی حکاک (۱۹۷۸) منتشر شد. ۸۳ شعر به قلم ۲۶ شاعر در این گلچین گرد آمده است. متأسفانه، جای برخی از شاعران زن در این منتخب خالی است؛ به جز دوازده شعر به قلم فروغ فرخزاد تنها یک شعر از میمنت میرصادقی وجود دارد. کریمی حکاک مترجم کاربلدی است. برگردان‌های او هم روان و هم وفادارند. کریمی حکاک در انتقال روشن تصاویر و صور خیال و همچنین حالت غنایی اشعار توفیق داشته است.

جامع‌ترین گلچین شعر فارسی به انگلیسی گلچین محمود کیانوش (۱۹۹۶) است که شامل ۱۲۱ شعر به قلم ۲۴ شاعر، از جمله نه تن از شاعران زن می‌شود. ترجمه‌های محمود کیانوش که خود نیز شاعر قابلی است، دقیق و جذابند و کیانوش موفق شده پاره‌ای از ویژگی‌های جمال‌شناختی متون اصلی را به ترجمه‌ها منتقل کند. هم کریمی حکاک و هم

کیانوش مقدمه‌های بسیار مفید و یادداشت‌های مختصری درباره زندگی هر شاعر نوشته‌اند.

ترجمه‌ها:

فروغ فرخزاد

۱. جوادی، حسن و سوزان سالی، تولدی دیگر: برگزیده اشعار فروغ فرخزاد، امری ویل، کالیفرنیا: انتشارات آلبانی، ۱۹۸۱.

۲. کسلر، جاشا و امین بنانی، عروس افاقیا: گزیده اشعار فروغ فرخزاد، دلمار، نیویورک، کاروان بوکس، ۱۹۸۲.

اسماعیل خویی

کریمی حکاک، احمد و مایکل بیرد، تیغ شعر: برگزیده اشعار اسماعیل خویی (چاپ دوزبانه)، سانتا مونیکا، کالیفرنیا: انتشارات بلو لوگوسی، ۱۹۹۵.

نادر نادرپور

هیلمن، مایکل س.، صبح کاذب: اشعار فارسی (۱۹۵۱-۱۹۸۴)، آستن: دانشگاه تگزاس، ۱۹۸۶.

سهراب سپهری

مارتین، دیوید ل.، حجم سبز: اشعار سهراب سپهری (چاپ دوزبانه)، نیویورک، یونسکو ۱۹۸۸.

شاداب وجدی

خنجی، لطف‌علی، مدار بسته: شعر شاداب وجدی، لندن و بوستن: فارست بوکس، ۱۹۸۹.

مجموعه‌ها

آربری، آ. ج. «شعر» در «نویسندگان ایرانی»، زندگی و ادبیات، ۱۴۸/۶۳ (۱۹۴۹) صص. ۲۳۷-۲۴۹.

هیلمن، مایکل س. (ویراستار)، صداهای اصلی در ادبیات معاصر، در ادبیات شرق و غرب، ۱/۲۰-۴، تگزاس، دانشگاه تگزاس در آستن، ۱۹۷۶.

کریمی حکاک، احمد، جنگ شعر مدرن فارسی، به همراه مقدمه، بولدر، کلرادو: انتشارات وست دیو، ۱۹۷۸.

کیانوش، محمود (ویراستار و مترجم)، شعر مدرن فارسی، به همراه مقدمه، ور، هرتفوردشایر: راکینگهام، ۱۹۹۶.

---

^۱ برگرفته از دانشنامه ترجمه ادبی به انگلیسی زیر نظر آلیو کلس (۲۰۰۰، صص. ۱۰۶۰-۱۰۶۱) مدخل (Contemporary Persian Poetry).

^۲ *Middle Eastern Muslim Women Speak*

^۳ *The Other Voice: Twentieth-century Women's Poetry in Translation*

^۴ سروش دباغ او را «سالک مدرن» نامیده است. به گمانم «سالک مدرن» تعبیر دقیق‌تری است تا «صوفی راستین»! م